

ства: «щоб люди ходили по вулицях без страху і небезпеки» (Д.9.3.5.6) [15, с. 324–325].

У главі 81 ЦК України знайшов закріплення інституту, раніше не відомий вітчизняному законодавцю – інститут відповідальності за створення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи. *Головним завданням*, яке покладається на цей інститут, є попередження шкідливих наслідків, які можуть настати у зв'язку з обставинами, що виникли. Відповідно до ст. 1163 ЦК України фізична особа, життю, здоров'ю або майну якої загрожує небезпека, а також юридична особа, майну якої загрожує небезпека, мають право вимагати усунення цієї небезпеки від того, хто її створює.

Зазначене дає підстави включити в систему деліктів і зобов'язання, які виникають у зв'язку із створенням загрози життю, здоров'ю або майну. Система деліктів не є категорією незмінною. Науково-технічний прогрес зумовлює виникнення нових способів заподіяння шкоди, а законодавець може встановити особливі правила відповідальності за заподіяну шкоду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Швець В. Безпека на дорогах: міраж чи реальна мета? // Голос України, 2009, 31 березня.
2. *Гражданский кодекс Франции* (Кодекс Наполеона) / Пер. с франц. Отв. ред. А. С. Довгерт. – К.: Истина, 2006. – 1008 с.

Classification of circumstances that are result of causing of hard has been reviewed in the article. A system of delicts to civil law of Ukrain has been proposed.

В статье рассматриваются основные критерии классификации обязательств, возникающих вследствие причинения вреда, и предлагается система деликтов в гражданском праве Украины.

СУБ'ЄКТИВНЕ ПРАВО ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИВАТНОГО ІНТЕРЕСУ

Берестова І. Е.,

кандидат юридичних наук, доцент,

вчений секретар НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України

Статтю присвячено дослідженню суб'єктивного права як засобу реалізації приватного інтересу та визначенню критеріїв розмежування цих правових категорій. Розкрито правову природу суб'єктивного права та приватного інтересу з огляду на самостійність цих правових категорій. Наведено критерії належності суб'єктивного права до засобу реалізації приватного інтересу.

Ключові слова: суб'єктивне право, інтерес, приватний інтерес, ціль, засіб, реалізація інтересу, цивільне право, приватне право.

Стаття 1 Конституції проголошує Україну демократичною, соціальною правовою державою і виступає фундаментальним чинником, що завдає вектор суспільного розвитку. Світовий досвід свідчить про те, що конституційно проголошують себе соціальними ті держави, які не тільки зобов'язуються гармонізувати інтереси особистостей, соціальних груп і всього суспільства, виключити їх антагоністичне протиставлення та підкорення одне одному, а й проявляють політичну волю щодо послідовного втілення в життя цих зобов'язань, зокрема шляхом розбудови приватноправового громадянського суспільства, яке характеризується гарантіями реалізації приватних інтересів громадян.

Приватний інтерес у розбудові громадянського суспільства відіграє ключову роль, оскільки жодна державна чи інша публічна діяльність, не говорячи вже про особисту, не може бути довгостроковою та цілісною, демократичною та успішною ринковою, якщо в її підґрунті не закла-

3. *Гражданское уложение* Германии: Пер. с нем.; Науч. ред. А.Л. Маковский и др.– М.: Волтерс Клувер, 2004. – 816 с.

4. *Основной институт гражданского права* зарубежных стран. Сравнительно-правовое исследование / Рук. авт. кол. В. В. Залесский. – М.: НОРМА, 1999. – 648 с.

5. *Справи про відшкодування шкоди в судовій практиці: навч.-метод. посіб.* / Заг. ред. В. В. Луця, наук. ред. М. К. Галянич. – Одеса: ОДУВС, 2009. – 428 с.

6. *Синайский В. И.* Русское гражданское право. – М.: Статут. – 2002. – 638 с.

7. *Ландкоф С. Н.* Основы гражданского права. – К.: Рад. школа. – 1948. – 424 с.

8. *Флейшиц Е. А.* Обязательства из причинения вреда и неосновательного обогащения. – М.: ГИЮЛ, 1951. – 240 с.

9. *Боброва Д. В.* Методические указания к изучению спецкурса «Деликты в советском гражданском праве». – К.: КГУ, 1985. – 84 с.

10. *Цивільне право України: Підручч.*: У двох т. / За ред. Я.М. Шевченко.– К., 2003. Академічний курс. – Т. 2. – 408 с.

11. *Ківалова Т. С.* Зобов'язання відшкодування шкоди у цивільному законодавстві України (теоретичні аспекти).– Одеса: Юридична література, 2008. – 360 с.

12. *Отраднава О.* Проблеми суб'єктного складу цивільно-правових деліктних зобов'язань. – Вісник КНУ. Сер. Юрид. науки. – 2009. – № 80. – С. 22–25.

13. *Заїка Ю. О.* Українське цивільне право : навч. посіб. – 2-е вид. змін. і доп. – К.: ВАД Правова єдність, 2008.– 368 с.

14. *Цивільне право України: підручник: У двох книгах / За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової.* – К., 2002. – Кн. 2. – 640 с.

15. *Памятники римского права: Законы XII таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана.* – М.: Зерцало. – 1997. – 608 с.

дено приватного інтересу конкретних індивідуумів, які реалізуються за допомогою суб'єктивного права.

З огляду на викладене **метою** цієї статті виступає дослідження суб'єктивного права як засобу реалізації приватного інтересу та визначення критеріїв розмежування цих правових категорій.

Категорія інтересу є однією з найбільш складних та дискусійних у сучасній вітчизняній науковій літературі. Інтереси є спонукальною силою для встановлення, зміни та припинення правових зв'язків. Вони «збуджують правову творчість і справляють на неї вплив».

Найбільший прорив у теорії інтересів зробив німецький учений-правник Рудольф фон Ієринг – основоположник юриспруденції інтересів. Він намагався поєднати політико-правові і психолого-соціологічні концепції [1, с. 327]. Об'єктивне право він розумів як відбиття загальних інтересів, а суб'єктивне право – як узаконений інтерес [2,

с.115]. За його оцінкою, правові приписи постають на основі дії інтересів. Р. Ієринг у своїх наукових дослідженнях виходив з того, що в процесі життєдіяльності людей відбувається постійна боротьба цілей і засобів. Причому вони постійно оновлюються: на зміну цілям, що віджили, приходять нові цілі, на зміну недоречних, застарілих засобів – більш модернізовані. Це, так би мовити, боротьба в царині юридичних норм, яка утворює об'єктивне право. Існує і боротьба в царині суб'єктивного права – боротьба правовідносин, яка відбиває «війну інтересів», що становлять фундамент права, з інтересами, що знаходяться поза правовим регулюванням [2, с.131].

Ф. Хекк, розвиваючи положення щодо належності інтересів до спонукальної сили для встановлення, зміни та припинення правових зв'язків, визначає закони «результатами взаємодії суперечливих інтересів» [6, с. 68]. Інтерес передує правам і обов'язкам незалежно від того, чи знаходить він пряме закріплення в законодавстві, чи просто «підлягає правовому захисту з боку держави» [7, с. 92–93].

На поєднання суспільних та типових особистих інтересів вказував і В. П. Грибанов, що відображається в будь-якому суб'єктивному праві. Інтерес є передумовою не лише набуття, а й реалізації суб'єктивних прав. Від інтересу уповноваженої особи значною мірою залежить і захист суб'єктивного права, зокрема, звернення з вимогою захисту права до компетентних органів (суду) або відмова від такого звернення [8, с. 240–241]. Ефективне застосування нормативно-правових актів також значною мірою залежить від того, наскільки повно і збалансовано в них враховані інтереси виконавців та інших учасників суспільних відносин, що регулюються цими актами.

І. В. Венедиктова, розглядаючи інтерес у цивільному праві, трактує його як сукупність таких явищ: 1) прагнення набути матеріальні або нематеріальні блага; 2) прагнення можна вирізнити з розуміння об'єктивного права; 3) воно не відбите в позитивному законодавстві у формі суб'єктивних прав; за юридичним засобом відтворення таке прагнення виступає простим легітимним дозволом задовольняти потреби, що не суперечать чинному законодавству [2, с.135].

Підтримуючи таке визначення складових інтересу, слід одночасно наголосити, що викладене поняття інтересу максимально підпадає під визначення поняття приватного інтересу, що спробуємо довести нижче.

Приватний інтерес виступає видовою категорією по відношенню до категорії інтересу [16, с. 51]. Для того щоб зрозуміти поняття «приватний інтерес», необхідно з'ясувати багатозначність терміна «приватний». Про приватний інтерес слід вести мову у рамках інтересу конкретного відносносамостійного суб'єкта, крім цього у значенні інтересу, детермінованого індивідуальними особистими характеристиками суб'єкта та такого, що не має суттєвого значення для суспільства в цілому, як малозначного.

Будь-який суб'єкт соціальної дії, визначений окремо сам по собі, виступає приватною особою. Думка такої особи, індивіда – це його приватна думка, приватний інтерес.

Так, Гегель у праці «Філософія права» яскраво визначив підстави існування приватного інтересу: «...Человек, индивидуум редко знает, чего он действительно хочет; для того чтобы знать, что человек, что его разумная воля хочет, нужно глубочайшее понимание... Очень редко лю-

ди, даже образованные индивидуумы, понимают самих себя, большинство переходит от мнения к мнению и редко понимает, чего оно хочет» [10, с. 474].

Отже, формуючи та здійснюючи власний приватний інтерес, суб'єкт може спиратися на будь-який компонент частини: одиничний, спільний, цілісний. Він і буде формулювати характер інтересу. Так, компонент одиничності завдає частині нове, відокремлене від смислу окремої частини значення. Приватне як одиничне протистоїть спільному та цілісному як публічному. При цьому у смисловому значенні приватне логічно не є і принципово не може бути публічним.

Під приватним інтересом ми розглядаємо елемент суспільного відношення та діяльності, актуальний для потреб суб'єкта приватного права, сутність якого полягає у залежності суб'єкта від об'єктів та відносин природної та соціальної реальності, що має значення для забезпечення його нормальної життєдіяльності.

Приватний інтерес як основа будь-якої діяльності не залишається незмінною. Під час реалізації приватного інтересу постійно відчувається зовнішній вплив на його зміст, змінюється його сутність.

Питання визначення поняття суб'єктивного цивільного права завжди займало одне з чільних місць у правовій науці. Метою суб'єктивного права виступає здійснення приватного інтересу. І тому основним питанням, щодо якого існує дискусія серед науковців, є визначення напрямів: яким саме чином інтерес, реалізація якого є метою суб'єктивного права, може виступати як засіб досягнення цієї мети? Відповідь на це запитання лежить у площині співвідношення та розмежування суб'єктивного цивільного права та приватного інтересу.

Для встановлення критеріїв співвідношення між приватним правом та суб'єктивним цивільним правом необхідно коротко дослідити підходи до визначення суб'єктивного права та його взаємовідносин з інтересом.

В юридичній літературі містяться різні думки щодо визначення суб'єктивного цивільного права. Одним із перших в радянській цивілістиці поняття суб'єктивного цивільного права сформулював С. М. Братусь. Він вказував на те, що суб'єктивним цивільним правом є визнана і забезпечена законом міра можливої поведінки особи [12, с. 33].

Інший відомий теоретик Н. Г. Александров пропонує доповнити визначення С. М. Братуся вказівкою не лише на міру, й на вид можливої поведінки, виходячи з того, що категорія «міра» характеризує суб'єктивне право лише з кількісної сторони [13, с.110]. На підтвердження цього М. І. Матузов зазначив, що суб'єктивне цивільне право, з точки зору юридичної науки, є не лише можливість суб'єкта діяти, а діяти у відповідних межах (міра поведінки) та відповідним чином (вид поведінки) [14, с. 94].

Розглядаючи поняття суб'єктивного права, необхідно також вказати на концепцію Р. Ієринга [10, с. 26]. Вказаний вчений під суб'єктивним правом розумів захищений державою інтерес. Концепція одразу викликала бурхливу реакцію з боку наукової громадськості. Суть його концепції полягала у тому, що суб'єктивне право складається з двох елементів: із елемента субстанціонального, матеріального, який полягає у практичній меті суб'єктивного права, а саме: користі, вигоді, прибутку, забезпеченого правом, та елемента формаль-

ного, який співвідноситься до мети як засіб (можливість правового захисту, позову).

Двозначну позицію з питання, що розглядається, займав Г. Ф. Шершеневич [11, с.197–198]. Він достатньо високо оцінював роль приватного інтересу у праві: як двох критеріїв, що визначають сферу цивільного права: приватні особи та приватний інтерес як зміст відношення. Вчений заперечував проти теорії протиставлення суб'єктивного права та інтересу. Оскільки суб'єктивне право представляє юридичну можливість здійснення інтересу, то воно не може виникнути без дійсного інтересу: майнового чи морального. Якщо такий інтерес існував у момент визначення правовідношення, але згодом відпав, разом з ним припиняється і суб'єктивне право.

При аналізі поняття суб'єктивного цивільного права доцільно приєднатися до позиції М. О. Стефанчука, який розуміє під суб'єктивним цивільним правом надану особі нормами права міру можливої поведінки, з метою задоволення її законного інтересу, що включає в себе правомочності по вчиненню певної поведінки самою уповноваженою особою, вимогу визначеної поведінки від зобов'язаної особи чи осіб та захист свого суб'єктивного цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання [15, с. 14]. Тобто можна припустити, що метою суб'єктивного цивільного права є задоволення законного інтересу носія правомочності.

Підсумовуючи думки вчених, сформулюємо власне бачення суб'єктивного права: у суб'єктивному праві є будь-який інтерес уповноваженої особи: матеріальний, сімейний, політичний чи інший, у чому і проявляється цінність суб'єктивного права. Суб'єктивне право – це можлива поведінка, чия реалізація цілком залежить від розсуду уповноваженої особи, її волі та бажання. Однак рамки можливої поведінки і, як наслідок, рамки реалізації інтересу чітко окреслені нормами об'єктивного права.

Розглядаючи питання суб'єктивного цивільного права як засобу реалізації приватного інтересу, слід звернути увагу на те, що попри свою зовнішню єдність внутрішньо суб'єктивне право має власну структуру та складається із сукупності юридичних можливостей, наданих суб'єкту правовою нормою.

На підтримання цієї позиції наведемо низку аргументів: так, ідея включення інтересу (в нашому випадку максимального включення приватного інтересу) у суб'єктивне право інколи проявляється навіть у гіпертрофованому вигляді.

Російський дослідник В. Л. Суховерхий, аналізуючи співвідношення цих категорій, зробив висновок та категорично стверджував, що окрім наявності інтересу у змісті суб'єктивного права інших категорій та правомочностей віднайти неможливо [3, с.17].

Дещо гнучкіша позиція з цього приводу проглядається у працях Є. А. Мотовиловкера, який стверджував, що інтерес входить до сутності суб'єктивного права, оскільки суб'єктивне право само по собі є можливість задоволення інтересу повноважної особи. У низці випадків у суб'єктивному праві неможливо взагалі віднайти нічого окрім інтересу праволодільця, оскільки суб'єктивне право задовольняється в цілому діями зобов'язаної особи. Тобто при деякій пом'якшеній позиції автори все одно звели свої думки до того, що

суб'єктивне право і інтерес (зокрема приватний) ототожуються [4, с.17].

Хотілося б з цього приводу висловити певні заперечення.

Суб'єктивне право і приватний інтерес представляють собою два різних явища, при чому інтерес виходить за межі правової категорії, а одночасно може виступати і філософською, і соціальною, і економічною правовою категорією. На відміну від приватного інтересу суб'єктивне право виступає однією із центральних, але правових категорій.

З цього приводу слушним буде вказати на позицію С. М. Братуся, який свого часу вказував: «Правильно, что определенная мера возможного поведения предоставляется для защиты и осуществления определенного интереса, – на то и существует право, – но интерес сам по себе не является субъективным правом, а его предпосылкой и целью» [5, с.20].

Отже, можемо зробити висновок, що одне і те саме явище не може бути одночасно і засобом (суб'єктивне право) і ціллю (приватний інтерес).

Розвиваючи власну позицію, далі С. М. Братусь вказує, що суб'єктивне право є засобом, способом, правовою передумовою задоволення інтересів: «Подобно тому как гражданское право, будучи формой выражения экономических отношений и будучи определяемо этими отношениями, не может быть сведено к этим отношениям, подобно этому и субъективное право, опираясь на интерес, само интересом не является, хотя утеря социально значимого интереса и может привести к тому, что субъективное право утратит свое значение и свою ценность» [5, с.21].

Підсумовуючи сказане, слід зазначити, що у суб'єктивному праві є будь-який інтерес уповноваженої особи: матеріальний, сімейний, політичний чи інший, у чому і проявляється цінність суб'єктивного права. Суб'єктивне право – це можлива поведінка, чия реалізація цілком залежить від розсуду уповноваженої особи, її волі та бажання. Однак рамки можливої поведінки і, як наслідок, рамки реалізації інтересу чітко окреслені нормами об'єктивного права.

Співвідношення суб'єктивного права та приватного інтересу полягає у тому, що приватний інтерес, відбиваючись у свідомості правомочного суб'єкта, є смислоутворюючим фактором вольової поведінки суб'єкта цивільних відносин, а суб'єктивне цивільне право представляє собою особливий юридичний засіб реалізації приватних цілей і, в решті-решт, – приватного інтересу суб'єкта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ihering R. Geist des römischen Rechts auf verschiedenen Stufen seiner Entwicklung, Teil III. 1865. – S.327.
2. *Страницы Харьковской цивилистики*: В 3х ч. Ч. 2: Лучшие работы кафедры гражданско-правовых дисциплин за 2009/2010 учебный год / Под общ. редакцией И. В. Венедиктовой и М. Н. Беревено. – Х. ХНУ им. В. Н. Каразина, 2010. – 216 с.
3. *Суховерхий В.Т.* О соотношении субъективного гражданского права и интересов // Материалы конференции по итогам научно-исследовательской работы за 1966 год. – Свердловск, 1968. – С. 17.
4. *Мотовиловкер Е. Я.* К теории охраняемых законом интересов // Вопросы теории охраняемых законом интересов. – Ярославль, 1990. – С. 9.
5. *Братусь С. Н.* Субъекты гражданского права. – М., 1950. – 367 с.
6. *Цителіус Р.* Філософія права. Переклад з нім. 4-го видання. Під ред. проф. Є. М. Причепія. – К.: Тандем, 2000. – 300 с. (С. 68).
7. *Права человека.* Учебник для вузов. Отв. Ред. Е. А. Лукашева. – М.: Издат. Группа «НОРМА-ИНФРА-М», 1999. – 573 с. (С. 92–93).

8. Грибанов В. П. Интересы в гражданском праве / В кн. Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав. – М.: Статут, 2000. – 411 с. (С. 240–241).

9. Гегель Г. В. Ф. Философия права. – М, 1990. – С. 474.

10. Иеринг Р. Интерес и права. – Ярославль, 1880. – С. 1-149.

11. Шершеневич Г. Ф. Общая теория права: учебное пособие: В 2 т. – М., 1995. – Вып. 2, 3, 4. – Т. 2. – С. 197–198.

12. Братусь С. Н. О соотношении гражданской правоспособности и субъективных гражданских прав // Советское государство и право. — 1949. — № 8. — С. 33.

13. Александров Н. Г. Законность и правоотношения в советском обществе. — М.: Госюриздат, 1955. — С. 110.

14. Матузов Н. И. Субъективное право как мера свободы и форма осуществления правовых норм // Тезисы докладов и научных сообщений всесоюзной конференции «Юридические гарантии правильного применения советских правовых норм и укрепление социалистической законности» 28–30 октября 1970 г. — К.: Наукова думка, 1970. — С. 94.

15. Стефанчук М. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав / Дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук. – К., 2006. – 202 с.

16. Сивий Р. Б. Приватне (цивільне) право в системі прав України: Монографія. – К. КВІЦ, – 2006. – 214 с.

Article is dedicated to study of the subjective right as facility to realization quotient interest and determination of the criterion of the delimitation these legal category. Opens the legal nature of the subjective right and quotient of the interest and is proved; proven independance these legal category coming their purposes and directivities.

Статья посвящена исследованию субъективного права как средства реализации частного интереса и определению критериев разграничения этих правовых категорий. Раскрывается правовая природа субъективного права и частного интереса и доказывается самостоятельность этих правовых категорий исходя из цели и направленности.

ОРГАНІЗАЦІЯ КОЛЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ – СПЕЦИФІЧНИЙ СУБ'ЄКТ У АВТОРСЬКО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ

Миرونенко Н. М.,

доктор юридичних наук, начальник відділу науково-правової експертизи КРЦ НАПрН України

Штефан О. О.,

кандидат юрид. наук, доцент,

завідділу авторського права і суміжних прав НДІ інтелектуальної власності НАПрН України

Статтю присвячено визначенню місця організації колективного управління в процесі реалізації виключних майнових прав на об'єкти авторського права та суміжних прав авторами та іншими суб'єктами права інтелектуальної власності. Аналізується національне та зарубіжне законодавство, міжнародно-правові акти, висвітлюються питання історії виникнення та розвитку організації колективного управління, визначається їх правовий статус.

Ключові слова: організація колективного управління правами (ОКУ), посередник, суб'єкти авторського права і суміжних прав, автор, користувачі об'єктів авторського права і суміжних прав, право на використання об'єктів авторського права і суміжних прав.

Питання колективного управління авторськими і суміжними правами в останні десятиліття набули особливої актуальності у зв'язку зі стрімким розвитком нових технологій, завдяки яким розширилися можливості масового використання творів і об'єктів суміжних прав. З огляду на це, реалізація виключних майнових авторських (суміжних) прав стає все більш ускладненою.

На сьогодні існує світовий ринок творів і об'єктів культурного характеру. Об'єкти авторського права і суміжних прав найчастіше використовують такими способами: шляхом безпосереднього виконання (наживо) або ж із використанням звукозапису, у ефірних передачах або кабельного телебачення; трансляція або відеозапис кінематографічних творів або будь-яких інших аудіовізуальних творів; публічне виконання музичних творів на дискотеках, у ресторанах, барах, кафе, готелях тощо, або із метою створення відповідної атмосфери в магазинах, салонах, медичних закладах, студіях тощо; репрографічне відтворення друкованих творів, копіювання звукозаписів або аудіовізуальних творів для особистого використання.

З урахуванням такого розмаїття форм використання об'єктів авторського права та суміжних прав, а також суб'єктів та місця їх використання об'єктивно виникає ситуація, за якої у автора відсутня будь-яка можливість дізнатися, коли, хто і яким чином використав його твір. Як відомо, музика не знає кордонів – одну і ту саму пісню можуть

слухати як у Києві, так і Москві, Лондоні, Токіо, Парижі, в столицях і провінціях, у великих і маленьких містах будь-якої країни світу. Слід звернути увагу й на те, що музичний твір належить до складних об'єктів, тому по відношенню до нього може діяти комплекс прав, що можуть належати різним суб'єктам (композитору, автору тексту, перекладачу, аранжувальнику, видавцю і його субпідрядникам), внаслідок чого кожна частина твору може бути об'єктом чисельних, одночасних, не пов'язаних між собою способів використання, а відтак, ефективно додержання прав, закріплених законом за автором, не може бути забезпечене поза системою колективного управління правами, що одночасно вигідна як автору, так і користувачу.

Інститут колективного управління такими правами створює можливість вирішення цієї проблеми. З цієї причини важливість розвитку цього інституту неодноразово підкреслювалася Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (ВОІВ). Основні положення про колективне управління правами закріплені в міжнародних договорах, директивах Європейської спільноти, національному законодавстві. Розвиток законодавства у цій сфері суспільних відносин нині переживає новий етап свого розвитку як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Що таке колективне управління правами

Автори і суб'єкти суміжних прав (виконавці, виробники фонограм, відеограм, організації мовлення) мають